

בפני : כבוד המשנה לנשיא (בדימ') ת' אור
כבוד השופטת (בדימ') ד' דורנר
כבוד השופטת ד' ביניש
כבוד השופט א' ריבלין
כבוד השופט א' גרוניס

המערערים : 1. עזבון המנוח שמואל מנשה ז"ל
2. פלורה מנשה

נ ג ד

המשיבה : אררט חברה לביטוח בע"מ

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בירושלים בת"א
1083/96 שניתן ביום 1.4.01 על ידי כבוד השופטת יי צור

בשם המערערים : עו"ד יוסף זאגא
בשם המשיבה : עו"ד אליעזר גדות

פסק דין

המשנה לנשיא (בדימ') ת' אור:

ענייניו של ערעור זה הוא בטענת המערערים, עזבון המנוח שמואל מנשה ז"ל (להלן: המנוח), ואלמנתו, כי הם זכאים ל-25% מגובה נזקייהם עקב תאונת דרכים בה נהרג המנוח, בהסתמך על הוראות סעיף 330 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), התשנ"ה-1995 (להלן: חוק הביטוח הלאומי).

העובדות וההליכים

1. ביום 16.3.1994 נסע המנוח בכביש ירושלים-תל אביב, בדרכו למקום עבודתו. בעת שחלף המנוח מתחת לגשר שפירים, התמוטט הגשר וגרם למותו. בע"א 9204/98 המוסד לביטוח לאומי נ' מדינת ישראל (פ"ד נג(4) 867) נקבע כי אירוע התמוטטות הגשר על הרכב בו נסע המנוח (להלן: הרכב) היווה "תאונת דרכים", כהגדרתה בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975 (להלן: חוק הפיצויים).

על פי העובדות כפי שנקבעו על ידי בית המשפט המחוזי, הרכב נשכר על ידי מעבידו של המנוח, חברת "גרופית" בע"מ (להלן: המעביד) מחברה להשכרת רכב בשם

"דן רנט א-קאר בע"מ (אוויס)" (להלן: חברת ההשכרה). המעביד הוא ששילם את דמי השכירות, וכן נשא בעלות הביטוח של הרכב ושילם זאת לחברת ההשכרה. ובלשון בית המשפט המחוזי:

"מהנתונים בפני עולה בבירור, כי חברת 'גרופית' היתה זו ששכרה את המכונית עבור המנוח, היא זו שהזמינה את הרכב עבור המנוח, היא שילמה את התמורה עבור ההשכרה וגם ההחזקה והשימוש בה על ידי המנוח נעשו ברשותה ובהסכמתה. שכירות היא זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק בנכס ולהשתמש בו, שלא לצמיתות. אין ספק, כי את התמורה עבור השכירות שילמה חברת 'גרופית' וגם ההחזקה באותה מכונית היתה - מכוח הסכמתה ורשותה - בידי העובד שלה (המנוח)" (בעמוד 3 לפסק הדין).

וכן:

"מה שחשוב לענייננו הוא, שהמעביד רכש את זכות השימוש במכונית (או בכל ציוד אחר), הוא זה ששילם עבורה והעמיד אותה לרשות העובד, במסגרת ולצורך העבודה" (בעמוד 4).

וכן:

"חברת 'גרופית' (המעביד), אשר שכרה את הרכב והעמידה אותו לרשות המנוח, היתה גם זו שחבה בעשיית ביטוח לרכב. לעניין זה אין זה משנה כי לפני שהרכב הושכר ל'גרופית', חברת ההשכרה שילמה עבור הביטוח. אך ברור הוא, שדמי השכירות שחברת ההשכרה קיבלה מ'גרופית' כללו גם מרכיב של ביטוח, כך שבפועל מי ששילם את דמי הביטוח עבור תקופת השכירות, היתה חברת 'גרופית' (המעביד). מה שחשוב הוא, שבפועל המעביד הוא זה שנשא בכל ההוצאות עבור המכונית, וכי הוא זה שהעמיד אותה לרשות העובד למענו, לצרכי עבודתו" (בעמודים 4-5).

על אף כל טענות בא כוח המערערים, אין עילה שנתערב בעובדות כפי שנקבעו על ידי בית המשפט המחוזי, ואלה יהוו את התשתית העובדתית להמשך דיוננו.

2. לאחר שנקבע כי המנוח נהרג ב"תאונת דרכים", כהגדרתה בחוק הפיצויים, קבע בית המשפט המחוזי כי שיעור הפיצויים המגיע למערערים הוא בסך של 2,408,139 ש"ח. סכום זה נמוך במקצת מסכום גמלאות המוסד לביטוח לאומי (להלן: המל"ל), אותן קיבלו ועתידים לקבל המערערים, בסך 2,413,139 ש"ח. גמלאות המל"ל משולמות למערערים לפי פרק ה' בחוק הביטוח הלאומי הדין בנפגעי תאונות עבודה, ועל פי הסכומים שנזכרו לעיל גמלאות המל"ל "בולעות" את מלוא הפיצויים של המערערים.

על רקע זה, השאלה בה חלוקים בעלי הדין היא, אם בנסיבות המקרה זכאים המערערים, כטענתם, לפיצוי בשיעור 25% מגובה הפיצויים, דהיינו מהסכום של 2,408,139 ש"ח. זו השאלה בה עלינו להכריע בערעור זה. נזכיר, שבע"א 3584/91 הוגש ערעור על ידי המשיבה על שיעור הפיצויים שנפסק למערערים. טענותיה מתייחסות למספר ממצאים, על פיהם חישב בית המשפט המחוזי את הפיצויים. לערעור המשיבה תהיה חשיבות רק אם ערעור המערערים בתיק הנוכחי יתקבל, ויקבע שהם זכאים להיות מפוצים בשיעור 25% מגובה הפיצויים. באין להם זכות כזאת, ולאור העובדה שגמלאות המל"ל "בולעות" את סכום הפיצויים במלואו, פג טעמו של הערעור מטעם המשיבה. אשר על כן, החלטנו לדון תחילה בערעור הנוכחי, ורק לאור תוצאתו יוחלט על המשך הדיון בע"א 3584/01.

התשתית הנורמטיבית

3. עד שנדון בשאלה שבמוקד דיוננו, נציג תחילה את התשתית הנורמטיבית הדרושה לדיון. תשתית זו כוללת מספר נושאים הדורשים הבהרה, ונדון בה לפי סדר הדברים כלהלן: א. הזכות לקבלת 25% מן הפיצויים על פי הוראות סעיף 330 של הביטוח הלאומי; ב. הסייג לזכות זו, מכוח הוראות סעיף 82(ג) לפקודת הנזיקין (נוסח חדש) (להלן: סעיף 82(ג)); ג. יישום הוראות סעיף 82(ג), כשהחבות לפיצויים היא לפי חוק פיצויים, בהבחנה מחבות על פי פקודת הנזיקין (נוסח חדש) (להלן: פקודת הנזיקין); ד. יישום הוראות סעיף 82(ג) כשמדובר בתאונה עצמית. הדיון בנושאים שלעיל ייעשה על רקע הדין כפי שנקבע בפרשת אלגריסי (רע"א 545/85 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' אלגריסי, פ"ד מד(2) 8), אשר נדונה בהרכב מורחב של שופטים. על רקע התשתית כפי שתקבע, נכריע בשאלה שבענייננו: מה הדין במקרה של תאונה עצמית, כשהרכב בו נהג העובד היה רכב אשר נשכר על ידי המעביד, אשר היה חייב בביטוחו ונשא בעלותו של הביטוח, והרכב נמסר על ידו לעובד לשימוש במסגרת עבודתו אצל המעביד.

4. זכותו של המל"ל לתבוע פיצוי מן המזיק בגין גמלה ששילם לניזוק קיימת מכוח סעיף 328(א) לחוק הביטוח הלאומי. סעיף 330(ג) לחוק הביטוח הלאומי קובע, כי הניזוק זכאי להנות מסכום השווה ל-25% מהפיצויים שנפסקו לו, באותם המקרים שבהם קיימת למוסד זכות חזרה על צד שלישי ושיעור גמלאות המל"ל הוא בשיעור 75% מסכום הפיצויים או בשיעור גבוה יותר. זו לשונם של שני סעיפים אלה:

"328 (א). היה המקרה שחייב את המוסד לשלם גמלה לפי חוק זה משמש עילה גם לחייב צד שלישי לשלם פיצויים לאותו זכאי לפי פקודת הנזיקין, או לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, רשאי המוסד או מעביד שאושר לכך לפי סעיף 343 לתבוע מאותו צד שלישי פיצוי על הגמלה ששילמו או שהם עתידים לשלמה".

330 (א). הגיש הזכאי לגמלה תביעה לפיצויים נגד צד שלישי ותביעה זו התבררה יחד עם תביעת המוסד לפי סעיף 328(א). לא יהיה המוסד זכאי לסכום העולה על 75% מסך כל הפיצויים המגיעים מהצד השלישי למוסד ולזכאי לגמלה כאחד (בסעיף זה - סך כל הפיצויים), והזכאי לגמלה יהיה זכאי ליתרה.

(ב) הוגשה תביעת המוסד לפי סעיף 328(א) ובאותה שעה לא הוגשה תביעת הזכאי לגמלה לפיצויים נגד הצד השלישי, יודיע המוסד לזכאי לגמלה על הגשת תביעתו כאמור; לא עשה כן והתבררה התביעה בלי שהזכאי לגמלה היה בעל דין בה, והמוסד גבה בעקבות פסק דין שניתן בתביעה סכום העודף על 75% מסך כל הפיצויים, ישלם המוסד לזכאי לגמלה את הסכום העודף.

(ג) הגיש הזכאי לגמלה תביעה לפיצויים נגד הצד השלישי, ובאותה שעה לא הוגשה תביעת המוסד לפי סעיף 328(א), והזכאי לגמלה הודיע למוסד על הגשת תביעתו, יהא הזכאי לגמלה זכאי לפחות ל-25% מסך כל הפיצויים שנפסקו באותה תביעה.

(ד) הודעה כאמור בסעיפים קטנים (ב) ו-(ג) תישלח בדואר רשום, תוך זמן סביר שיאפשר דיון מאוחד בתביעות המוסד והזכאי לגמלה".

בפסק הדין בפרשת אלגריטי נתן בית משפט זה את דעתו למשמעות ולנפקות של הוראת סעיף 152(ג) לחוק הביטוח הלאומי (קודמו של סעיף 330(ג) לחוק). אין טוב מלהביא את דבריו של בית המשפט, מפי השופט נתניהו, כדי להבהיר משמעות ונפקות אלה. כך אומר בית המשפט שם:

"בנסיבות האמורות בסעיף 152(ג) הנ"ל זוכה הניזוק לפיצויים מוגדלים, בשיעור של 125%. המזיק 'הצד השלישי', אינו חייב אלא כדי 100% של הנזק שגרם, ואף אינו משלם יותר. כיצד ניתן לפצות את הניזוק בשיעור 25% נוספים? נקל להשיב על כך בדוגמה. נניח שהצד השלישי גרם לניזוק נזק בסך 1,000 לירות, וגם סכום הגמלאות המשתלם לניזוק על ידי הביטוח הלאומי הוא 1,000 לירות. הכלל הוא, שהניזוק זוכה בסכום האמור רק פעם אחת המוסד לביטוח לאומי משלם לו את הגימלה, אך מכוח סוברגציה הוא זכאי לשיפוי מאת המזיק, לפי סעיף 150 לחוק, והואיל והמזיק חב למוסד לביטוח הלאומי, פוטרים אותו מחבותו בפני הניזוק, לפי סעיף 82 לפקודת הנזיקין; שאם לא כן, ישלם פעמיים. ואולם סעיף 152(א) לחוק מפחית את שיעור השיפוי שהמזיק חב למוסד ומעמיד אותו על 75%. המוסד לביטוח לאומי מותר כאילו על 25% מן הסכום בו רשאי לחזור על המזיק, וחלק זה משתחרר לטובת הניזוק. אין המזיק חייב לשאת ביותר מאשר 100% של הנזק. אין הוא משלם יותר מאשר 1,000 לירות, הוא סכום הנזק. אבל מזה הוא משלם 750 לירות לביטוח לאומי, 250 לירות לניזוק, והואיל והמוסד משלם לניזוק גמלאות בסך 1,000 לירות, זוכה זה ביחד בסך 1,250 לירות.

כנראה בעליל, התוספת של 25% באה לו לניזוק מכיסו של הביטוח הלאומי, שעקב כך מפסיד אותו חלק מזכות השיפוי שלו. אלא שאם היה מעבידו של הניזוק מזיק, לא ניתן להעניק לניזוק אותה תוספת. המוסד לביטוח לאומי אינו זכאי לשיפוי מהמעביד הואיל והיה מבטחו, ולכן אין אפשרות להפריש לניזוק כל חלק ממה שהמוסד היה מקבל בדרך של שיפוי. אם מטילים גם על מעביד מזיק חובה לתשלום תוספת זו, יצא שהמעביד חייב בפיצוי בשיעור של 125%, דהיינו 100% של הנזק מהם ניקה את עצמו מראש על ידי הביטוח, ועוד 25% שעליו לשלם על אף הביטוח. כדבר הזה לא ייתכן. לא זו בלבד שעל פי הלכות הנזיקין אין מזיק חב אלא כדי שיעור הנזק שגרם, אלא, כמו שנאמר בדבר ההסבר, המזיק המעביד היה 'מבוטח לעניין זה בביטוח לאומי'; משמע, כל עוד לא עלה שיעור הנזק על סכום הגמלאות המשתלמות על ידי הביטוח הלאומי, מן הדין שהמעביד יהא פטור" (בפיסקאות 4 ו-5).

רואים אנו, כי זכותו של הניזוק לקבל 25% מגובה הפיצויים קשורה בזכות המוסד לחזור על צד שלישי, שהוא האחראי על פי דין לפצות את הניזוק. רק אם עומדת למוסד זכות חזרה כאמור, זכאי הניזוק להנות מ-25% פיצוי, על אף שניכוי גמלאות המל"ל במלואן מסכום הפיצויים היה מותר בידיו סכום קטן יותר, אם בכלל. על הטעם

העומד מאחורי הוראה זו, המזכה את הניזוק בפיצוי שהוא גבוה מן הנזק שנגרם לו, עמדתי בהרחבה בפסק דיני ברע"א 686/97 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון המנוח משה תמור ז"ל (תק-על 99(3) 1674), בפסקה 19 של פסק דיני. עומד על כך גם השופט קציר בספרו פיצויים בשל נזק גוף (כרך ב', מהדורה חמישית, חיפה, תשס"ג), בעמוד 1604:

"יש להבין כי הוראה זו באה למלא אחר צורך שנוצר, לא רק בשל הרגשת חוסר הנוחות, העלולה להווצר כאשר הנפגע, או תלוייו, יוצאים מבית המשפט, אחרי ניהול תביעתם נגד המזיק, בלא כלום, אלא גם משום האינטרס שהיה למוסד לביטוח לאומי, כי התביעה תוגש ותתנהל ע"י הנפגע; שהרי במקרה כזה ידאג הנפגע להבאת הראיות שלעיתים מצויות, בעיקרן, בהישג ידו ולא בידי המוסד. וככל שהראיות על דבר החבות, ועל גובה הפיצויים, תהיינה מלאות יותר, גדולים סיכויי המוסד להפרע מהמזיק".

5. לכלל הקבוע בסעיף 330(ג) קיים סייג הקבוע בסעיף 82(ג). וזו לשונו של סעיף 82), בחלקים הנוגעים לענייננו:

"82. (א) המבוטח לפי חלק ב' לחוק הביטוח הלאומי, התשי"ד-1953 (להלן בפרק זה: החוק), לרבות התלוי בו כאמור בסעיף 22(ב) לחוק, שהיו זכאים לפי פקודה זו עקב מאורע אחד גם לפיצויים מן המעביד, וגם לגימלה לפי חלק ב' לחוק - תנוכה הגימלה מסכום הפיצויים שהיו מגיעים להם ממעבידם אילולא סעיף זה.

(ב) לעניין סעיף זה ...
'מעביד' - החייב לפי החוק בתשלום דמי הביטוח בעד המבוטח, לרבות מי שהמעביד אחראי למעשהו לפי סעיף 13 לפקודה זו.

(ג) בנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) לא יראו, לעניין סעיף 70 לחוק (הוחלף בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי - ת"א), את המעביד כצד שלישי שזכויות כלפיו מועברות למוסד לביטוח לאומי".

מהוראות סעיף 82 הנ"ל, יוצא כי במקרים בהם מוטלת על המעביד אחריות לפיצוי העובד על פי עילה בנזיקין, אין המל"ל רשאי לחזור על המעביד כדי שישפחו על הגמלאות ששילם לעובד, למרות שסכום הגמלאות מנוכה מסכום הפיצוי בנזיקין

שמגיע לעובד מהמעביד. בנסיבות כאלה, ממילא גם העובד לא יהיה זכאי לקבל 25% מסכום הפיצוי.

ההסבר וההצדקה לפטור המעביד בסעיף 82(ג) מתביעת השיפוי של המל"ל, נעוץ בכך, שבשלמו את דמי הביטוח למל"ל, נושא המעביד, ולו בעקיפין, בעול הגמלה המשתלמת לעובד שנפגע. התוצאה המתקבלת לאור הוראות סעיף 82 היא, שפוטרים את המעביד מתביעת שיפוי של המוסד (סעיף 82(ג)), ומהפיצויים המגיעים לנפגע מנכים את סכום הגמלה שזה קיבל מהמוסד (סעיף 82(א)). כך נושא המעביד בסכום רק פעם אחת והנפגע מקבל את נזקו רק פעם אחת. כשהאחראי לפיצויים הוא המעביד, מקבל העובד הנפגע רק 100% מהנזק, לעומת 125% שהוא עשוי לקבל במקרה אחר - מהאחראי (הצד השלישי) ומהמוסד גם יחד.

6. ענייננו בתובענה בגין נזקי גוף שנגרמו בתאונת דרכים. עילת התביעה מבוססת על חוק הפיצויים, ולא על עילה בנזיקין. בסעיף 4(א) של חוק הפיצויים נקבעה תחולתם של שורת סעיפים מפקודת הנזיקין בתביעות לפי חוק הפיצויים. בין סעיפים אלה נמנה סעיף 82(ג). אלא שקיים קושי בהפעלת הסעיף בנסיבות של תאונת דרכים. תביעת נפגע בתאונת דרכים אינה מבוססת על קיומם של יחסי עובד ומעביד בין הנפגע לבין מי שאחראי כלפיו לפי חוק הפיצויים - בעל הרכב או המחזיק בו שהתיר את השימוש בו (סעיף 2(ב) לחוק), או הנוהג-המשתמש בו (סעיף 2(א) לחוק). אין מדובר במצב שעל יסוד עילה בנזיקין הנעוצה ביחסי עובד ומעביד קמה הן חבות בנזיקין והן חבות לשלם את דמי הביטוח למל"ל. קושי זה נדון בפרשת אלגריטי, בה התעוררה, בין היתר, שאלת תחולתו של סעיף 82 לפקודת הנזיקין בנסיבות של תאונת דרכים. על אף הקושי האמור, הגיע בית המשפט שם למסקנה שיש להחיל את הוראות סעיף 82 גם במקרי תאונת דרכים, וזאת על מנת ליתן תוקף לכוונת המחוקק שסעיף 82 יחול גם במקרים של תאונות דרכים. על יסוד נימוקים המפורטים שם, מגיע בית המשפט למסקנה כי אם היחס בין האחראי לפיצוי ובין הנפגע הוא יחס של מעביד לעובדו, כי אז אין להתעלם מיחסים אלה ויש להפעיל לגביהם את התוצאה המתחייבת מסעיף 82 - לנכות את הגמלה מהפיצוי כמצוות סעיף 82(א), ולמנוע זכות חזרה של המוסד על המעביד כמצוות סעיף 82(ג). האחריות לפי חוק הפיצויים אינה מוטלת על אותו אחראי בשל היותו המעביד, אלא בשל היותו המשתמש או בעל הרכב מתיר השימוש (או המבטח). אך בשל היותו המעביד אשר נשא בעקיפין בנטל הגמלה המשתלמת לנפגע, אין מחילים על המקרה את הוראת סעיף 152(ג) לחוק הביטוח הלאומי הדין בצד שלישי אלא את הוראות סעיף 82(ג) הדין בצד שלישי שהוא מעביד.

עוד קבע בית המשפט שם, שתביעה כלפי מבטחו של המעביד (אשר סעיף 82(ג) חל עליו), כמוה כתביעה כלפי המעביד, והמל"ל אינו רשאי לתבוע מהמבטח את הגמלאות ששולמו לעובד.

עד כאן דנו במקרה של עובד שנפגע במהלך עבודתו בתאונת דרכים, בנסעו ברכב המעביד או שהוא נפגע מרכב כזה, מבלי שהוא עצמו נהג ברכב. עסקנו במקרה בו המעביד היה אחראי כלפי העובד לתשלום פיצוי לפי חוק הפיצויים, בהיותו מי שנהג ברכב או מי שהתיר לאחר את השימוש בו, והוא אחראי על פי חוק הפיצויים - לפי סעיף 2(א) או 2(ב) שלו - לפיצוי נפגע בתאונה בה היה מעורב רכבו.

7. בפרשת אלגריסי נדון גם מקרה של תאונה עצמית, דהיינו תאונה בה העובד הנוהג ברכב המעביד הוא הנפגע. הדיון בשאלה זו חשוב לענייננו, כי המנוח נהג ברכב בעת שנפגע ומצא את מותו כתוצאה מן התאונה. בית המשפט קבע בפרשת אלגריסי, שתחולתו של סעיף 82(ג) משתרעת גם על הסיטואציה של תאונה עצמית. הודגש שם, שבמקרה של נהיגת העובד ברכב אשר המעביד התיר לו את השימוש בו, על המעביד החובה לדאוג לביטוח הרכב, וכי על ידי תשלום הפרמיה המעביד יוצא ידי חובתו. מכאן הזיקה בין זכותו של הנפגע לפיצויים עקב תאונה עצמית, לבין בעל הרכב מתיר השימוש שהוא גם המעביד. האחרון שילם לא רק את פרמיית ביטוח הרכב כדי ליצור מקור לפיצוי לעובד הנוהג ברכב, אלא גם את דמי הביטוח הלאומי כדי להקנות לעובד זכות לגמלה. בתאונה עצמית העובד הנפגע זכאי לפיצוי מהמבטח (ולא מהמעביד) על פי הביטוח האישי שנעשה במסגרת הפוליסה אשר באה לכסות תביעות לפי חוק הפיצויים. אך החובה לדאוג לקיום ביטוח כזה היא על המעביד בעל הרכב ומתיר השימוש ברכב, ובשל חובה זו המוטלת על המעביד, יש לראות - לצורך סעיפים 82(א) ו-82(ג) - את העובד אשר השתמש ברכב ונפגע, כזכאי לפיצויים מהמעביד בעל הרכב. מכאן המסקנה, שגם בביטוח האישי אין למל"ל זכות חזרה על המבטח שאצלו ביטח המעביד בעל הרכב את רכבו, ולנפגע בתאונה כזו אין עילה לתבוע 25% מהפיצויים לפי סעיף 152 לחוק הביטוח הלאומי (כיום - 330).

על הזיקה בין מקרה של תאונה עצמית לתחולת הוראות סעיף 82 כעולה מפרשת אלגריסי, עמדתי בפסק דיני בפרשת תמר. כך אמרתי שם:

“במקרה של תאונה עצמית לעובד הנוהג ברכב המעביד נדרשה לבית המשפט בפרשת אלגריסי קונסטרוקציה משפטית, על פיה ראה את המעביד בעל הרכב כאחראי פוטנציאלי לתשלום הפיצויים, על אף שבפועל חלה

חובת הפיצויים על המבטח בתביעה ישירה של העובד כלפיו. אך קונסטרוקציה משפטית זו, אשר בית המשפט היה מודע לכך שהיא דחוקה מעט, באה לענות על סיטואציה מיוחדת בתביעות לפי חוק הפיצויים החלה בתאונה עצמית של עובד. הסיטואציה המיוחדת היא, שהמעביד בעל הרכב גם הרשה את השימוש ברכבו לעובדו, והוא גם חייב לספק את הביטוח אשר הוא מבטיח את זכות התביעה של עובדו בגין הנזק שנגרם בתאונת הדרכים. מטעם זה, ומתוך ניסיון להתאים סיטואציה זו למצב בו קיים אחר ממנו ניתן לתבוע פיצויים כאמור בסעיף 82(א), נכון היה בית המשפט לראות את המעביד בעל הרכב כמי שחייב בפיצויים לפי חוק הפיצויים.

זו היתה גם גישתי בפסק דין אשר ניתן על ידי בבית המשפט המחוזי, קודם שניתן פסק הדין בעניין אלגריסי, בפרשת עזבון המנוח ציון ציבוני (ת"א (נצ') 350/86 עזבון המנוח ציבוני ואח' נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, צלטנר, בעמוד 3630 ב'. גם שם היה מקרה של תאונה לעובד אשר נהג ברכב של מעבידו. סברתי שם, כפי שהנני סבור גם היום, כי 'מבחינה רעיונית תביעתו של נפגע כזה היא נגד מתיר השימוש, במקרה שלנו המעביד, ונגד מבטחו, ואין מקום שהתוצאה תשתנה, רק משום שהתביעה מוגשת רק נגד המבטחת'. המעביד מתיר השימוש ומי שחב בחובת הביטוח הוא לצורך העניין 'מי שחייב בפיצויים' כלפי עובדו, אפילו שהתביעה מוגשת כלפי המבטחת".

מסקנת פסק הדין בפרשת אלגריסי היתה, אם כן, שמתקבלת תוצאה זהה בין מקרה שחל ביטוח אחריות על פי סעיף 3(א)1 של פקודת ביטוח כלי רכב מנועי (נוסח חדש), תש"ל-1970 (להלן: פקודת הביטוח), דהיינו ביטוח הבא להבטיח פיצוי למי שאינו הנוהג-משתמש ברכב, לבין מקרה בו העילה היא על פי הביטוח האישי על פי סעיף 3(א)2 של פקודת הביטוח. וכפי שמצויין שם, תוצאה זו גם עולה בקנה אחד עם הוראת סעיף 3(ב) לפקודת הביטוח, המורה על שוויון בין שני סוגי המבוטחים, בקבעו כי: "המבוטח בביטוח לפי סעיף קטן (א)2 יהא זכאי לפיצוי כפי שהיה זכאי לקבל נפגע אחר לפי החוק".

8. עמדנו עד כה על התשתית הנורמטיבית הנוגעת לדיוננו, על בסיס סעיפי החוק הרלוונטיים, כפי שאלה פורשו בפסק הדין המנחה בפרשת אלגריסי. העובדות בפרשת אלגריסי היו כאלה שהמעביד היה הבעלים של הרכב בו נהג העובד אשר נפגע בתאונה. לו המעביד בפרשתנו היה הבעלים של הרכב, היה פסק הדין בפרשה ההיא מהווה אסמכתא ישירה לענייננו.

תכנה סיטואציות עובדתיות רבות ומגוונות בהן יידרשו בתי המשפט ליתן דעתם לשאלה אם הוראות סעיף 82(ג) תחולנה בהן, סיטואציות אשר אין להן תשובה ישירה בפסק הדין בפרשת אלגריטי. אחת הסיטואציות, הסיטואציה בה אנו עוסקים - של שכירת מעביד רכב ומתן היתר לשימוש בו לעובדו לצרכי העבודה - אינה נדירה כלל וכלל. מדובר בתופעה מקובלת. בסיטואציה זו בכוונתי להתמקד. השאלה, בתמצית, היא, אם מבחינת הדין צריך להיות שוני בין מקרה בו המעביד הינו בעל הרכב (כבפרשת אלגריטי), לבין המקרה בו הוא שוכרו (כבפרשתנו), כשבשני המקרים הוא מתיר את השימוש בו לעובדו במסגרת העבודה, עליו חלה החובה לקיום ביטוח תקף לנהיגה ברכב, ובפועל הוא גם דאג לקיומו של ביטוח כזה?

9. אין פסיקה ישירה בשאלה האמורה של בית משפט זה, אם גם, כפי שאזכיר עוד, פסק דין בפרשת אלגריטי, עליו עמדתי לעיל בהרחבה, יכול לשמש משענת למסקנה המתבקשת. בבתי המשפט המחוזיים ניתנו פסקי דין העונים לשאלה האמורה בשלילה (ראו, לדוגמה, הנשיא זיילר בת"א (י-ם) 592/88 אלמקייס נ' אליהו חברה לביטוח (לא פורסם); השופטת פרוקצ'יה בת"א (י-ם) 92/93 עזבון המנוח אבו חאמד מחמד נ' צור-שמיר חברה לביטוח בע"מ (לא פורסם), והשופט הס בת"א (נצ') 295/91 עזבון סוהיל דאג' נדעיף נ' הסנה חברה ישראלית לביטוח בע"מ (לא פורסם)). והיו שענו על כך בחיוב (ראו, לדוגמה, השופט ברלינר בת"א (חיפה) 10415/97 קענדן עמאד נ' הדר חברה לביטוח בע"מ (לא פורסם), והשופט הנדל ברע"א (באר שבע) 5227/96 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' ג'רטי מור (לא פורסם)). בפסק הדין נשוא ערעור זה, בית המשפט המחוזי השיב תשובה שלילית לשאלה האמורה. דעתי כדעתו.

10. השוני בין שני המקרים - האחד בו המעביד הוא בעל הרכב והאחר בו המעביד הוא שוכרו - הינו בדרך או באופן בו רכש המעביד את החזקה ברכב. זה אוחז בו מכוח בעלות, והשני מכוח זכות השכירות שלו. אך המשותף לשני המקרים רב מן השונה, ולצורך המחלוקת שבפנינו, משותף זה מכריע את הכף בכיוון החלת אותו דין בשני המקרים.

בשני המקרים, המעביד - בין שהוא הבעלים ובין שהוא מחזיק את הרכב כשוכרו - הוא זה אשר התיר לעובדו את השימוש ברכב לצרכי העבודה. בתור מתיר השימוש ברכב - בין אם הוא הבעלים ובין אם הוא המחזיק בו - חלה על המעביד החובה לדאוג לכיסוי הביטוחי של הנהיגה על ידי המשתמש ברכב. זאת, מכוח הוראות סעיף 2(א) לפקודת הביטוח, הקובע:

2" (א) בכפוף להוראות פקודה זו לא ישתמש אדם ולא יגרום ולא יניח שאדם אחר ישתמש - ברכב מנועי אלא אם יש על שימוש שלו או של האדם האחר באותו רכב פוליסה בת תוקף לפי דרישותיה של פקודה זו" (ההדגשה שלי - ת"א).

פוליסה לפי הפקודה כוללת ביטוח של חבות כלפי מי שנפגע בתאונת דרכים, בין אם אינו הנהג ואז הביטוח הוא ביטוח אחריות (סעיף 3(א)(1) לפקודה), ובין אם הוא הנוהג ברכב, ואז הביטוח הוא ביטוח אישי (סעיף 3(א)(2) לפקודה). המעביד בענייננו, כחובתו של כל מי שמתיר שימוש ברכב, דאג לקיום פוליסת ביטוח כחוק ושילם את דמי הביטוח לצורך תחולתה למשך התקופה שהרכב היה בשכירותו, כולל פרק הזמן בו אירעה התאונה. גם בעניין זה כמוהו כבעלים של המכונית, אשר דאג לכך.

בשני המקרים, אם כן, ניתן ההיתר לנהיגה ברכב על ידי המעביד לעובדו. בשני המקרים חלה חבות של המעביד, כמתיר השימוש ברכב לעובד, לתוצאות כל תאונה הקורית לאדם זר כתוצאה מנהיגת העובד במכונית. בשני המקרים חייב היה המעביד לדאוג לביטוח כנדרש לפי פקודת הביטוח, הכולל ביטוח של המשתמש-הנוהג ברכב, והמעביד אכן דאג לכך. במה משנה העובדה שהמעביד הוא "רק" שוכרו של הרכב אותו העמיד לרשות עובדו ולא בעליו, נוכח כל קווי הדמיון בשני המצבים עליהם הצבענו?

11. בפרק הנורמטיבי שהובא לעיל, הובהר הבסיס המשפטי על פיו נקבע בפרשת אלגריטי שסעיף 82(ג) חל בנסיבות של מעביד שהתיר את השימוש ברכבו לעובדו והתאונה לעובד אירעה במהלך העבודה כשהעובד נוהג ברכב. כדי להדגיש את שאנו עוסקים בו כאן, ראוי לצטט ולהדגיש את הדברים הבאים מתוך פסק הדין בפרשת אלגריטי:

"אעצור כאן ואדגיש, כי החובה לבטח בביטוח האישי מוטלת על בעל הרכב-מתיר השימוש, או על המשתמש. כשבעל הרכב הוא המעביד המתיר את השימוש לעובדו, הוא הדואג לביטוח.

האם די בכך כדי ליצור את הקשר בין בעל רכב כזה לבין זכות נפגע כזה על פי סעיף 82? האם בשל חובה זו של המעביד לדאוג לביטוח האישי ניתן לראות לצורך סעיף

82(א) את הנפגע בתאונת דרכים לפי החוק כמי שזכאי לפיצויים מן המעביד. בעקיפין בוודאי כך הדבר. החובה המוטלת על בעל הרכב באה כדי ליצור לנפגע-המשתמש ברשותו מקור לתשלום הפיצויים שיגיעו לו. אם אין רואים את בעל הרכב כאחראי לפיצוי, על מה ולמה תוטל עליו חובת הביטוח המחייבת אותו בתשלום הפרמיה? על ידי תשלום הפרמיה הוא יוצא ידי חובתו. מכאן הזיקה בין זכותו של הנפגע לפיצויים עקב תאונה עצמית לבין בעל-הרכב-מתיר השימוש שהוא גם המעביד ששילם לא רק את פרמיית ביטוח הרכב כדי ליצור מקור לפיצוי לעובד אלא גם את דמי הביטוח הלאומי כדי להקנות לעובד זכות לגמלה. קשר זה הוא המכניס את הסיטואציה של התאונה העצמית לתוך תחולתו של סעיף 82(א) (ועמו גם סעיף 82(ג)). על ידי פרשנות של סעיף 82, המתאפשרת עקב השינוי החקיקתי שחל בסביבתו, רואים לצורך סעיף 82(א) את העובד הנפגע בתאונה אישית כשהוא נוהג ברשות ברכב המעביד, כמי שזכאי לפיצויים מאת בעל הרכב-מתיר-השימוש-המעביד לצורך סעיף 82(א) (בפיסקה 6 של פסק הדין) (ההדגשות שלי - ת"א).

מתוך הציטוט הנ"ל, אני מבקש להדגיש שניים:

ראשית, כעולה מן האמור בו, תחולת סעיף 82(ג) במקרה של תאונה עצמית לעובד הנוהג ברכב שהעמיד לרשות מעבידו, מבוססת על כך שהמעביד הוא שממלא את חובתו לבטח את הרכב בביטוח אשר מבטיח מקור תשלום לעובד הנוהג ברכב, אם ייפגע בתאונת דרכים; והוא גם זה המשלם את דמי הביטוח למל"ל, אשר מבטיחים את תשלום הגמלה עקב הפגיעה בעבודה של העובד. הוא שמממן את שני המקורות להטבה ממנה צפוי להנות העובד עקב תאונת הדרכים שהינה גם תאונת עבודה - פיצויים לפי חוק הפיצויים וגמלאות המל"ל לפי הפרק הדין בנפגעי תאונות דרכים. מצב זה מתקיים הן במצב בו הרכב הוא בבעלות המעביד והן במצב בו הוא שוכרו, כשהוא מעמידו לרשות העובד על מנת שינהג בו לצרכי עבודה.

שנית, אני מבקש להדגיש שהקטע עוסק במעביד שהוא "בעל הרכב-מתיר השימוש". צירוף מילים זה מופיע פעמים לא מעטות לאורך פסק הדין, וממנו גם נגזר הדיון בפסק הדין במעביד שהוא הבעלים של הרכב. אך יש להדגיש, שצירוף המילים "בעל הרכב מתיר השימוש" בפסק הדין, בא להצביע לא רק על בעל רכב שהתיר את השימוש בו. הוא בא לכלול בו הן את בעל הרכב והן את המחזיק בו, אשר לפי סעיף 82(ב) לחוק הפיצויים תחול על מי מהם שהתיר את השימוש ברכב, האחריות לפצות את

הנפגע לפי חוק הפיצויים. את דברי אלה אני סומך על אמירה מפורשת בעניין זה בפסק הדין. בפסקה 3 של פסק הדין נאמר:

“נכון הדבר שבתאונת דרכים על פי חוק הפיצויים עילתו של הנפגע איננה נגד מעבידו ככזה. עילתו היא נגד הנוהג (המשתמש) על פי סעיף 2(א) לחוק הפיצויים ונגד בעל הרכב או המחזיק שהתיר את השימוש בו (להלן: בעל הרכב-מתיר השימוש), על פי סעיף 2(ב) לחוק, ובשל כך גם נגד המבטחת שביטחה את אחריותם על פי ביטוח האחריות שבסעיף 3(א)(1) של פקודת הביטוח”.

יוצא, שכשדן בית המשפט לאורך פסק הדין במעביד שהוא “בעל הרכב-מתיר השימוש”, וכן בהקשר זה למעביד שהוא בעלים של הרכב - כוונתו גם למי שמחזיק ברכב, אשר, כמוהו כבעל הרכב, אחראי לפיצוי נפגעי תאונות דרכים בהם מעורב הרכב הנדון בו התיר את השימוש. אכן בפרשת אלגריסי לא נדון מקרה של מעביד שהתיר שימוש ברכב שאינו בבעלותו לעובדו. אך לאור נוסח פסק הדין, נראה שהדברים שנאמרו שם יפים גם למקרה כזה. מסקנה זו מתיישבת היטב עם מה שבקשנו להראות לעיל, והוא שאין כל אבחנה מהותית אשר תצדיק אבחנה בין המקרה שהמעביד הוא בעל הרכב לבין מקרה שהוא המחזיק בו, כשבשני המקרים מדובר בהיתר מצד המעביד לעובדו לנהוג ברכב לצרכי העבודה.

12. על סמך כל האמור לעיל, חלה בענייננו הוראות סעיף 82(ג) לפקודת הנזיקין (נוסח חדש) ויורשיו של המנוח אינם זכאים ל-25%, כפי שקבע בית המשפט המחוזי. אשר על כן, הערעור נדחה. נוכח כלל הנסיבות, לרבות הפסיקה הסותרת בנושא דיוננו בבתי המשפט המחוזיים - לא הייתי עושה צו להוצאות.

המשנה לנשיא (בדימ')

השופט (בדימ') ד' דורנר:

ש ו פ ת

אני מסכימה.

השופט ד' ביניש:

ש ו פ ת

אני מסכימה.

השופט א' גרוניס :

ש ו פ ט

אני מסכים.

השופט א' ריבלין :

אני מצטרף לפסק-דינו של חברי המשנה לנשיא (בדימ') תיאודור אור.

בעתו סברתי (תאונת הדרכים, סדרי דין וחישוב הפיצויים, (תש"ס), 719) כי אין לראות בתביעה המוגשת כנגד מבטח הרכב המעורב בתאונה, מקום בו מדובר ברכב ששכר המעביד, משום תביעה נגד מעביד; סברתי כי יש לראותה כתביעה המופנית כנגד צד שלישי - וזאת בין השאר, בשל שהרכב השכור אינו בבעלותו של המעביד. ביקשתי בכך לדבוק במבחן ברור ונוח להשמה, אלא שהמבחן, שמציע חברי המשנה לנשיא ת' אור, כך סבור אני היום - עדיף. הדרך הראויה להימנע מהבחנות דקות תהא לדבוק דווקא בהגדרות המובאות בחוק הפיצויים לעניין האחריות. ההבחנה בין "בעלים" ל"שוכר" אין לה כל משמעות לענייננו. מה דינו, למשל, של מי ששכר-רכש את רכבו בעסקה של שכר-מכר? ומה דינו של מי ששילם דמי שכירות "גלובליים" לחברת השכרה, תוך התחייבות של זו האחרונה לשאת בעצמה בדמי הביטוח? ומה דינו של עובד שנסע ברכבו שלו אך קיבל החזר של דמי הביטוח מן המעביד? מכלל ההבחנות האלה ראוי להימנע.

כפי שציין חברי המשנה לנשיא ת' אור, צירוף המילים "בעל הרכב מתיר השימוש", כפי שהופיע בפרשת אלגריסי, המשמש אבן פינה לכל דיון בסוגיה שבפנינו, בא להצביע לא רק על בעל רכב שהתיר את השימוש בו. הוא כולל בחובו הן את בעל הרכב והן את המחזיק בו. לפי הוראת סעיף 2(ב) לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975 (להלן: חוק הפיצויים) תחול האחריות לפצות את הנפגע על מי שהתיר את השימוש ברכב, בין שהוא בעלים ובין שהוא עצמו מחזיק. אכן, חובת הביטוח חלה לא רק על "הבעלים". מכח הוראת פקודת ביטוח כלי רכב מנועי [נוסח חדש], תש"ל-1970, מי שמתיר שימוש ברכב, אפילו אינו הבעלים, חייב לדאוג לכיסוי הביטוחי של הנהיגה. עצם החובה לשאת בדמי הביטוח, היא הקובעת. המעביד חב, מחד גיסא, בתשלום למוסד לביטוח לאומי על מנת להבטיח תשלום תגמולים לעובד הנפגע במסגרת עבודתו. משכך, אין לראותו כצד שלישי שזכויות כלפיו מועברות למוסד

לביטוח לאומי - כך מורה סעיף 82 לפקודת הנזיקין (נוסח חדש). "מעביד" לעניין סעיף זה הוא "החייב לפי החוק בתשלום דמי הביטוח בעד המבוטח". עצם החובה לשאת בדמי הביטוח הלאומי מביאה אותו בגדר הוראת סעיף 82 הנ"ל. מאידך גיסא, הוא חב גם לדאוג לקיום ביטוח על השימוש ברכב. על פי המבחן המוצע היום, יהא המעביד אחראי (באמצעות מבטחו) לפצות את העובד שנפגע בתאונת דרכים משהתיר את השימוש ברכב בו ארעה התאונה. משהתיר את השימוש, ומשקמה לו בשל כך החובה לבטח את הרכב ששכר, מוציאה אותו עצם החובה מגדרו של "צד שלישי". העובד הנפגע בתאונה אישית, כשהוא נוסע ברכב הנהוג בהיתר מן המעביד, יראה איפוא כמי שזכאי לפיצוי מן המעביד (פרשת אלגריסי, בפסקה 6 לפסק הדין). משכך, תחול הוראת סעיף 82(ג) לפקודת הנזיקין (נוסח חדש) והעובד הנפגע לא יהא זכאי ל-25% מגובה הנזקים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק הדין של המשנה לנשיא (בדימ') השופט ת' אור.

ניתן היום, א' באייר תשס"ד (22.4.2004).

ש ו פ ט ת (בדימ')

המשנה לנשיא (בדימ')

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט ת